

УДК 811.453-72=162.9

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-292-302

ГОФМАНІВСЬКІ РЕМІНІСЦЕНЦІЇ В РОМАНІ ДЖ. ФАУЛЗА «КОЛЕКЦІОНЕР» (НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ВИВЧЕННЯ РОМАНУ ДЖ. ФАУЛЗА «КОЛЕКЦІОНЕР» У ВИШУ)

О. В. Тереховська

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра світової літератури і порівняльного літературознавства;
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
e-mail: olena.terekhovska@pu.if.ua*

У статті йдеться про художній відгомін ідей німецького письменника-романтика Е.Т.А. Гофмана у творчості англійського письменника-постмодерніста Дж. Фаулза, зокрема у його романі «Колекціонер». **Мета** – довести, що концепція Гофмана щодо поділу людей на обивателів і митців, на міщан і творчих особистостей, на звичайних та обраних – на філістерів та ентузіастів – знайшла своє художнє відлуння в образах і ситуаціях роману Дж. Фаулза «Колекціонер», а також узагальнити й адаптувати науково-теоретичний матеріал з цієї проблеми для студентів-філологів під час їхньої підготовки до практичних і семінарських занять. **Дослідницька методика** полягає в екстраполяції концепції Гофмана щодо ентузіастів і філістерів на художній текст роману Дж. Фаулза «Колекціонер», а також у визначенні протистояння цих двох типів людей однією з провідних тем роману. **Результати дослідження.** Доведено, що Гофман поділив усіх своїх персонажів на дві нерівні частини: ентузіастів і філістерів. Встановлено, що світ ентузіастів символізує у Гофмана повноцінне життя з усім багатством ідей, емоцій, суперечливих і складних почуттів, властивих людині пошуку, а світ філістерів уособлює тьмяну імітацію справжнього життя, «механізоване» існування», в якому немає творчих імпульсів, творчої ініціативи. З'ясовано, що Гофман попереджає людство про загрози й небезпеки такого існування, а також наголошує на необхідності захищати світ ентузіастів. Доведено, що відгомін думок Гофмана, які виявились пророчими, менш ніж через 150 років знайшов своє художнє відображення у творчості сучасного англійського письменника Джона Фаулза, зокрема в романі «Колекціонер». В образах головних героїв Міранди і Фредеріка Клегга Джон Фаулз також змалював два протилежні світи, що є символічним продовженням протистояння гофманівських ентузіастів і філістерів. Встановлено, що Міранда уособлює сучасний тип ентузіаста, людину пошуку, вона живе, захлинаючись емоціями й відчуттями, інтуїтивно усвідомлюючи, що в цьому і є сенс життя. Клегг узагальнює сучасний тип філістера – амбітного, обмеженого тирана, сповненого прихованої злоби й ненависті до тих, хто духовно багатший і

розумніший. Доведено, що попередження Гофмана справдились і в тому, що філістери можуть зробити і роблять ентузіастів своїми жертвами, як це, власне, й зображено в романі на прикладі трагічної долі Міранди. **Наукова новизна.** Ремінісценції гофманівських ідей щодо одвічного протистояння ентузіастів і філістерів, узагальнених в образах і типах Дж. Фаулза в романі «Колекціонер», нагадуючи про споконвічність протистояння любові і ненависті, добра і зла, творчого живого начала і зашкарублого, приземленого існування, становлять наукову новизну цієї статті. **Практичне значення** результатів дослідження полягає в можливості їхнього використання при подальшому вивченні літературної спадщини Дж. Фаулза, а також при підготовці студентів-філологів до практичних і семінарських занять.

Ключові слова: німецький романтизм, ентузіаста, філістери, ремінісценції, англійський постмодернізм.

Творчість Ернеста Теодора Амадея Гофмана (1776-1822), як відомо, належить до третього етапу німецького романтизму (1815-1830 рр.). Романтизм був першим художнім напрямом, у якому визначилася й набула значного поширення тема мистецтва й митця в їхньому співвідношенні із суспільством і суспільним життям. «У романтиків, насамперед у німецьких, трактування цієї теми набрало антитетичного характеру, осмислювалася вона у протиставленнях духу і життя, мистецтва і дійсності. Романтики гостро відчували матеріально-утилітарний характер та спрямованість нової цивілізації й палко виступили на захист духу й мистецтва» [5, с. 75]. Дійсність поставала в їхніх творах не тільки чужою, а й глибоко ворожою мистецтву, а митець перетворювався на фігуру неприкаяну і трагічну. Однак, при всій зовнішній схожості поглядів німецьких романтиків на цю проблему, позиція Гофмана має особливий характер: «...її трактування зміщується зі сфери метафізичної в реально-життєву» [5, с. 74]. Місце дії у більшості його творів не ідеалізоване Середньовіччя, як у Новаліса («Генріх фон Офтердінген»), не романтизована Еллада, як у Гельдерліна («Смерть Емпедокла»), а сучасна йому Німеччина. У казці «Золотий горнець», у якій він уперше заявив про себе як зрілий художник, «... за примхливістю фантастичних образів неважко побачити основну проблему, що хвилювала його сучасників-романтиків (і яка мала всі підстави в реальній дійсності), – проблему «подолання» у своїх мріях суперечностей історично конкретної дійсності» [8, с. 63]. Романтичне двосвіття у його творах не мається на увазі, а втілюється в конкретних образах і ситуаціях. Дві сфери – ідеалу і реальності – постійно стикаються одна з одною. Іншими словами, Гофман відкрив двосвіття, овіяне вічною скорботою і мученням тут, у юдолі буденності, де приречена існувати душа, що прагне духовності – мистецтва, спілкування зі спорідненою душею, любові, але яку спіткають лише розчарування, нерозуміння й душевний біль.

Що ж ховається за цією стіною нерозуміння, що ж є справжньою причиною цього одвічного протистояння і дисгармонії?

Духовно близький Гофманові герой капельмейстер Крайслер говорить: «Как высший судия, я поделил весь род человеческий на две неравные части. Одна состоит только из хороших людей, но плохих или вовсе не музыкантов, другая же – из истинных музыкантов».* Крайслер фактично висловив позицію самого Гофмана, відповідно до якої всі люди діляться на обивателів і митців, на міщан і творчих особистостей, на звичайних та обраних. Із цього випливає у Гофмана поділ усіх його персонажів на дві нерівні частини: філістерів та ентузіастів. «Від Шлейермахера міг успадкувати Гофман розділення людей у суспільстві на «ентузіастів» і «філістерів, – зазначає дослідник Б. Шалагінов, – У філософа це «втаємничені» та «інші» [7, с. 332]. Філістери – це ті, які живуть у наявній дійсності і цілком задоволені всім, які не мають ніякого уявлення про «вищі світи» і не відчувають ніякої потреби в них. За філістерами абсолютна більшість, з них, власне, й складається суспільство. «<Вони>† втілюють низьке начало бюргерського ситого буття» [8, с. 261]. Це чиновники, комерсанти, бюргери, люди «корисних професій», які приносять вигоду й достаток, люди із твердо встановленими поняттями й цінностями, що базуються на утилітарному підході до всього суцього. У цьому світі повністю панує обивательська життєва проза й бездуховність. Справедливо зазначає В. Г. Белінський: «Никто другой из немецких романтиков не создал такого убийственного паноптикума филистерского ничтожества, какой разворачивается перед нами в гофмановском собрании сочинений»‡.

Філістерам протиставлені в Гофмана ентузіасти, які живуть в іншому духовному вимірі, в іншій системі координат. Наявна дійсність викликає у них відразу, до її благ вони байдужі, адже живуть духовними інтересами й мистецтвом. Ентузіасти в Гофмана – це майже всі без винятку митці: поети, художники, актори й особливо музиканти. Услід за іншими німецькими теоретиками романтизму (Вакенродером, Людвігом Тіком) Гофман вважав, що саме «... музыка здатна розкрити найпотаємніші поривання людської душі і виразити її найглибші таємниці. Музыка – найвитонченіший спосіб інтуїтивного осягнення світу. Музыка збуджує душу, викликає дивні образи, які сяючими хороводами мчать крізь життя і сповнюють кожного, хто тільки може її споглядати з безмірною невимовною тугою».§ Гофман розпізнає в музиці ті риси прекрасного, що всією сутністю своєю ворожі вульгарній культурі філістерської Німеччини.

І чи не найтрагічнішим є для Гофмана те, що філістери витісняють ентузіастів із реального життя, відводять їм у ньому жалюгідну роль. До

* Цит. за [4, с. 8].

† Вставка моя.

‡ Цит. за [4, с. 9].

§ Э.Т.А. Гофман. Собрание сочинений. Т. I. Серапионовы братья. М.: Недра. 1929. С. 95. Цит. за [8, с. 35].

митців філістери ставляться із презирством як до «несерйозних людей», які «присвятили своє життя справі, котра служить лише для насолоди й розваги»; їх слід вважати нижчими істотами. Найкращий митець не вартий порівняння з гарним канцеляристом чи навіть ремісником. Нерідко ентузіасти потерпають від свідомої чи несвідомої тиранії філістерів, що не здатні зрозуміти їх творчих пошуків і духовних поривань. Пророчими у зв'язку з цим є слова письменника: «<...> Віра в надприродні жахи – прямий продукт тих справжніх страждань, які терплять люди в щоденному житті під гнітом великих або маленьких тиранів».* Ідеться перш за все про моральну тиранію, про духовне насильство у стосунку до тих, хто представляє й захищає творчу стихію, живі справжні почуття, хто збагачує цей світ своєю уявою й фантазією. Утім, важливо зазначити, що від морального насильства до фізичного – півкроку, а точніше з морального насильства починається тотальна тиранія, яка завжди призводить до трагедії. Про це, власне, йтиметься далі.

Тема поета, який постає проти ницості міщанського оточення й перемагає його, розгортається в «Золотому горнці». Історія студента Ансельма, що мріє стати надвірним радником та удостоїтися руки дочки свого друга конректора Паульмана і який з волі чарівних сил став поетом, а також чоловіком прекрасної Серпентини, поєднує вимисел і дійсність, фантазію й реальність. Поєднання цих різнопланових естетичних площин дає змогу протиставити два світи: світ філістерів з їх обмеженими побутово-меркантильними інтересами (конректор Паульман, Вероніка, Геебранд, чаклунка) і казково-поетичний світ Ліндгорста, Серпентини та її сестер. Вони борються за Ансельма. Як справедливо зазначає дослідник А. П. Шамрай, «... різні фази цієї боротьби знаходять своє відображення саме в тій грі пристрастей, у тому кипінні суперечливих почуттів, що роздирають Ансельмову душу. Вагаючись між ворожими одна одній силами, він майже до самого кінця не може зробити правильного вибору» [8, с. 64].

І все ж боротьба Ансельма врешті-решт завершується перемогою «вищої ідеї» його життя – із царства конректора Паульмана, його доньки Вероніки і відьми Лізи він переселяється в царство Атлантиди, де володарює прекрасна Серпентина. Показовою стосовно цього є романтично піднесена кінцівка твору, у якій розкривається його основна ідея: « – Полно, полно, почтеннейший! Не жалуйтесь так! Разве сами вы не были только что в Атлантиде и разве не владеете вы там по крайней мере порядочной мызой как поэтической собственностью вашего ума? Да разве и блаженство Ансельма есть не что иное, как жизнь в поэзии, которой священная гармония всего сущего открывается как глубочайшая из тайн природы!» [3, с. 133].

---

* Цит. за [8, с. 149].

«Золотий горнець» завершується символічною перемогою творчого начала, втіленого в образі Ансельма, над ницістю. Такий фінал – магичний перехід від обмеженої, інертної форми існування до нового творчого сприйняття дійсності – свідчить про віру письменника-романтика в переможну силу мистецтва, творчості над побутово-обивательським існуванням. Несумірність цих двох світів – творчості ініціої дійсності – виражається і в засобах їх зображення. На думку А. П. Шамрая, «... при зображенні одного Гофман виступає як патетик, лірик, при зображенні другого – як викривач. Особливо велика заслуга Гофмана, – продовжує дослідник, – саме в зображенні другого світу, який є для нього втіленням «механізованого» існування» [8, с. 261].

Гофман ніби попереджає людство про загрози й небезпеки такого існування. Адже дійсність, у якій немає творчих імпульсів, немає творчої ініціативи, перетворюється на тьмяну імітацію справжнього життя (достатньо пригадати «оскління» Ансельма в «Золотому горнці»). І найголовніше: Гофман прагне попередити, що світ ентузіастів дуже вразливий і потребує захисту. Він не здатен фізично протистояти значно сильнішому світу ситого побутовізму, тому що його сила – це водночас і його слабкість: вона полягає у прагненні до краси, у бажанні урізноманітнити цей світ засобами уяви й фантазії, у невловимих, інколи невиразних і невимовних порухах душі й серця, що зупиняють війни, наповнюють цей світ ідеями добра, любові і милосердя, підносять людину на п'єдестал вічності.

Отже, тема боротьби творчої натури з буржуазним і міщанським світом є основною як у «Золотому горнці» Гофмана, так і в усій його творчості (збірки «Фантазії в манері Калло», «Серапіонові брати», роман «Житейська філософія кота Мурра», повість-казка «Малюк-Цахес» тощо). З одного боку – внутрішній світ повноцінної особистості з усім багатством ідей, емоцій, суперечливих і складних почуттів, властивих людині пошуку, з іншого боку – нікчемні філістери з їх маленькими і ницими прагненнями. І все б нічого, якби філістерів не було більше і якби вони не створювали загрозу для світу ентузіастів... Пророчо звучать думки Гофмана. Менш ніж через 150 років їх загрозливий відгомін знайшов своє художнє відображення у творчості сучасного англійського письменника Джона Фаулза, зокрема в романі «Колекціонер».

Творчість Джона Роберта Фаулза (1926-2005) цілком віддзеркалює стан англійської літератури другої половини ХХ століття – «протистояння двох різних менталітетів – менталітету, створеного віковою традицією, і менталітету, що тільки формувався й виникав на основі неординарної культури ХХ ст., яка ґрунтувалася на поліфонії й експериментаторстві» [1, с. 43]. Будучи консерватором за своїми естетичними принципами, Дж. Фаулз високо цінував реалістичне мистецтво, акцентуючи на «незнищенній вартості його зв'язку із життям», однак у власній літературній творчості органічно поєднував класичні традиції зі «сміливими художніми експериментами». Його твори попри розмаїття тем, образів

об'єднані провідною проблемою: формування самосвідомості людини як необхідної умови для досягнення свободи: «Потребность самосознания – человеческого, национального, художественного – направляет поиски писателя, придает внутреннее напряжение его произведениям, которые строятся как «преодоление» – «преодоление в человеке архаичного, звериного начала», преодоление груза инерции, будь то традиционализм или экспериментаторство» [6, с. 318].

Наріжним каменем світоглядних і творчих позицій письменника став гуманізм. Фаулз був переконаний, що саме література має сприяти духовному вдосконаленню людини, саме література очищує й формує людську свідомість. Людина, яка читає, – це людина, яка мислить, вона здатна до самоаналізу, вона зіставляє й порівнює, самостійно оцінює й робить висновки, і, відповідно, сама вибудовує свій життєвий шлях, розставляючи в ньому пріоритети. Здатність самостійно мислити, мати власну позицію, вміти її захищати – це ознаки вільної творчої особистості, яка сміливо і креативно крокує життям. Вона випромінює творчу енергію, наповнює світ ідеями добра й любові. Саме такий тип людини змальовує Фаулз у своєму першому романі «Колекціонер» (1963) в образі головної героїні Міранди Грей. Молода, жива, з бентежною душею, допитлива, вона тільки починає жити і відкривати для себе світ в усьому його розмаїтті. Вона прагне осягнути його красу через мистецтво живопису й музику, через живе спілкування, подорожі, через перші кроки у коханні. Вона вміє щиро радіти сонячним променям, співу пташок, свіжості дощу, глибоко відчувати красу напівтонів, ліній і вигинів на мистецьких полотнах Гойя, Пікассо, Матісса, дослуховуватись до гармонії звуків у музиці Моцарта й Баха. Міранда читає Шекспіра, Джейн Остін, Селінджера, відкриваючи для себе через світ літератури складність, суперечливість і водночас багатство світу реального. Вона зіставляє себе з літературними героями (з Еммою Вудхауз, Холденом Колфілдом), переміщує їх у просторі і часі, намагається в літературних творах знайти аналогії зі своїми життєвими ситуаціями. Це дозволяє їй глибше і яскравіше бачити світ, приймати й любити його таким, яким він є, без прикрас. Світ цікавить її, вона прагне насолодитися його красою, надихатися його повітрям, ніби відчуває, що її час обмежений. Як пізніше стає зрозуміло, її час дійсно був обмеженим: так безглуздо, жорстоко й несправедливо вчинила з нею доля.

Другий протагоніст роману – Фредерік Клегг, в образі якого Фаулз зобразив інший тип людей, абсолютно протилежний Мірандиному. Це обмежена, закомплексована, водночас зважена і поміркована особистість. У нього немає друзів, коло його інтересів вузьке й одноманітне. Він не здатен бачити різнобарвність і красу світу, не спроможний любити, тому що його душа мертва. Вихований у затхлій атмосфері

* Фаулз Дж. И умом, и сердцем я – за разоружение//Лит. газ. 1983. 30 ноября. Цит. за [6, с.318].

дріб'язкового побуту і міщанського обивательства, він не міг стати іншим. Усі його радощі зводились до кількох поїздок із дядьком на риболовлю, під час яких він займався полюванням на метеликів, яких засушував і збирав. Із часом колекціонування мертвих метеликів стало головним його хобі. Так, свою колекцію він знав достеменно. Міг годинами розповідати про особливості забарвлення адмірала або махаона, про специфіку кліматичної зони і ландшафту проживання окремих аберацій*, його метелики були гарно підібрані і красиво укладені, втім вони були мертвими, вони були його жертвами, так само як і Міранда, яку він зробив своєю полонянкою. Клегга вабить мертва краса, тому що з нею простіше, під неї не треба підлаштовуватись, для розуміння її і спілкування з нею не треба над собою працювати, вона не вимагає духовного та інтелектуального напруження. Мертвою красою достатньо просто володіти. Фредеріку Клеггу саме цього і треба – володіти колекцією, частиною якої є й дівчина. Для нього любити й володіти – це тотожні поняття. Клегг закоханий, але його почуття дали змогу відчутти порожнечу душі, її обмеженість і безпорадність. Він здатен був любити когось тільки як частину своєї колекції: «Я один из экземпляров коллекции, – пишет у щоденнику Міранда. – И когда пытаюсь трепыхать крылышками, чтобы выбиться из ряда вон, он испытывает ко мне глубочайшую ненависть. Надо быть мертвой, наколотой на булавку, всегда одинаковой, всегда красивой, радующей глаз. Он понимает, что отчасти моя красота – результат того, что я живая. Но по-настоящему живая я ему не нужна. Я должна быть живой, но как бы мертвой. Сегодня я почувствовала это с особенной силой» [2, с. 215-216]. Усвідомивши це, Міранда винесла суворий присуд самій ідеї колекціонування: «Коллекционирование – это антижизнь, антиискусство, анти – все на свете» [2, с. 129]. Отже, у романі представлено два абсолютно протилежних світогляди, два кардинально різних світовідчуття – світ художника, який понад усе любить життя, прагне створювати прекрасне і збагачувати цей світ добром, любов'ю, красою – світ Міранди, і світ колекціонера, який має за мету це прекрасне привласнити – світ Фредеріка Клегга: «<Он испытывает>† глубочайшее наслаждение тем, что я – в его власти... Ему нужна я, мой вид, моя наружность, а вовсе не мои чувства, мысли, душа, даже и не тело. <...> Ему важно только, что он меня поймал. Словно бабочку. И что я – здесь. <...> Он – коллекционер. Коллекционерство – огромное мертвое ничто, заполняющее все его существо» [2, с. 170]. Якщо життєве кредо Міранди можна узагальнити словами: «хочу створювати красу», то життєва позиція Клегга – «хочу цією красою володіти». Джон Фаулз узагальнює в образах головних героїв два способи ставлення до життя: вільний, креативний, динамічний, безмежний – творчої інтелігенції, та обивательський,

---

* Особливо рідкісний вид метелика.

† Вставка моя.

побутоцентричний, споживацький, хижий – міщанства. Це протистояння духовності і бездуховності, одвічний антагонізм жертви і ката, любові і ненависті, життя і смерті. Як тут не пригадати Гофмана з його ентузіастами і філістерами... Джон Фаулз на прикладі трагічної історії Міранди показав, що проблема життя і смерті у цій бінарній парадигмі філософії буття є найбільш важливою, тому що світ любові і добра потребує захисту, він вразливий, він не готовий тримати удар проти злоби й агресії світу міщан і споживачів. І найголовніше: злоба й агресія останніх є інколи ненавмисною, вони часом навіть не усвідомлюють, що чинять лихо або здійснюють насильство. Так, егоїстичний Клегг не розуміє протесту Міранди. На його погляд, все необхідне для повноцінного існування у нього в полоні в неї є, тож вона просто капризує й навмисне дратує його. Насправді ж у них все добре, і вони щасливі: «... Казалось, во всем мире есть только двое – она и я. Никто никогда не поймет, как мы были счастливы... то есть, конечно, это я был счастлив...» [2, с. 66]. Вочевидь, герой цінує тільки свої почуття. Бажання привласнити дівчину, її картини, її майбутнє все глибше занурює його в атмосферу зла, одержимості, жорстокості. Справедливо зазначає дослідниця А. П. Саруханян: «В рассказе Клегга соединились жестокость и простодушие. Оба качества – результат неразвитости ума и чувств, ущербности физической и духовной» [6, с. 320]. І знову варто пригадати Гофмана з його пророчими думками щодо незахищеності світу ентузіастів від насильства злобних тиранів. Він писав про загрозу моральної тиранії, але нова дійсність, нові суспільні стосунки внесли свої корективи. Зло стає більш витонченим, воно маскується, набуваючи нових загрозливих форм. Моральна тиранія трансформується у фізичну, і захиститися від неї стає ще складніше. Фредерік Клегг – приклад саме такого тирана, замаскованого, зі звичайною зовнішністю, обережною, зовні добродесною поведінкою. У ньому складно одразу побачити тирана. Його тиранія має особливу природу, причому Дж. Фаулз переконаний, що його Клегг – це узагальнення, яке великою мірою віддзеркалює вади суспільного устрою. Клегг, на його думку, – результат духовної хвороби цілого суспільства, корінь якої криється в соціальній, класовій нерівності. «Клегг, похититель, совершил зло; но я старался показать, – зазначає письменник, – что это зло в значительной части, а быть может и целиком, является результатом плохого образования, посредственной среды, сиротства: всех тех факторов, над которыми он не волен» [6, с. 320]. Отже, Фредерік Клегг – це типовий представник свого суспільства, його внутрішній світ, його наміри й бажання – не одиначне виняткове явище, це світ багатьох, а, цілком ймовірно, і більшості. Показовими щодо цього є думки Міранди з її Щоденника: «Я просто болеваю, когда думаю о слепом мертвом безразличии, затхлой неповоротливости и консерватизме огромного множества людей

---

*Fowles J. Thearistos. L., 1970. P. 10. Цит. за [6, с. 320].

у нас в стране. И конечно же, самое отвратительное в них – всепоглощающая злобная зависть» [2, с. 171]. Вочевидь, «роман «Колекціонер» відтворив протистояння індивіда духу соціального колективізму» [1, с. 44]. Навіть назва твору набуває в цьому аспекті особливого значення: колекціонер – слово англійської етимології, в його основі два латинські корені – «поєднувати» і «бути співучасником». Отже, «... потяг до колекціонування – це відповідно загальнолюдський процес, у якому всі були співучасниками, – справедливо зазначає Г. Й. Давиденко. – Протистояння між Мірандою і її викрадачем Клеггом – це протистояння між довершеністю, досконалістю тих, хто своєю геніальністю кидав виклик натовпу, та буденністю, сірістю, нікчемністю, посередністю й іншими атрибутами «приземленого існування»[1, с. 45]. Из Щоденника Міранди: «Я настолько выше его. <...> Конечно, все дело в воспитании, в образовании, в моей частной школе... Он – воплощенное уродство. <...> Он слеп, слеп. Существо из другого мира» [2, с. 135, 137]. Ключовими у даній цитаті є останні слова – «Істота з іншого світу».

Отже, Джон Фаулз змалював два протилежні світи. Вони є символічним продовженням протистояння ентузіастів і філістерів у творах Гофмана. Міранда уособлює сучасний тип ентузіаста, людину, яка перебуває у безперервному пошуку, прагне втамувати жагу своєї невгамовної допитливості, не боїться експериментувати й помилятися, вона живе, захлинаючись емоціями й відчуттями, інтуїтивно усвідомлюючи, що в цьому і є сенс життя. Клегг є узагальненням сучасного типу філістера. Утім, якщо між ентузіастами XIX і XX століть принципова різниця відсутня (хіба що на рівні швидкісних можливостей пізнання світу, пов'язаних з науково-технічним прогресом), то між філістерами принципова відмінність є. Філістер XX століття – це амбітний, обмежений тиран, сповнений прихованої злоби й ненависті до тих, хто духовно багатший і розумніший, хто впевнений у собі, хто вміє отримувати задоволення від звичайних земних радощів – людського спілкування, улюбленого заняття (живопис, музика, читання), спостереження за природою. Саме з метою проникнути у світ ентузіастів, піддивитись через невеличкий отвір у зачинених дверях, що цей світ собою являє, вони готові на все – забути і перекреслити власне минуле, відмовитись від рідних і близьких, витратити будь-які гроші на коштовні, на їх погляд, предмети краси й побуту. Вони не здатні зрозуміти, що справжня духовність і багатство ентузіастів не в зовнішніх атрибутах і символах, а в самому їх світовідчутті, в особливому складі їхнього розуму і серця. Клегг для того викрав і полонив Міранду, щоб хоча б на трішки наблизитися до неї та її світу, але коли зрозумів, що цього не сталося, і прірва між ними не поменшала, розізлився і фактично «вбив» її. Так, «убив», тому що полон (духовна смерть) для неї був гіршим за смерть фізичну. Клегг не зробив нічого, щоб її врятувати, адже був охоплений єдиним бажанням – володіти нею живою чи мертвою.

Саме від цих загроз і небезпек намагався захистити світ етузіастів свого часу Гофман. Дж. Фаулз порушив у своєму романі питання про красу і культуру в новому суспільстві, розмірковуючи над проблемами, «...чи спроможні нові люди не тільки створювати, а й відчувати красу, чи не призведе їхнє панування до руйнації та остаточної втрати цього поняття» [1, с. 45]. Водночас письменник показав вразливість і незахищеність світу краси й культури, створивши в образі Клегга узагальнення нового типу філістера, злісного тирана-колекціонера, що маскується, обмеженого, амбітного й егоїстичного. Ремінісценції гофманівських ідей явно простежуються в образах і типах Дж. Фаулза, нагадуючи про одвічність протистояння любові і ненависті, добра і зла, творчого живого начала і зашкарублого, приземленого існування.

Література

1. Джон Роберт Фаулз // Давиденко Г.Й. Історія новітньої зарубіжної літератури: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури. 2008. С. 43-51.
2. Фаулз Дж. Колекціонер. Подруга французского лейтенанта: Романи: Пер. с англ. / Дж. Фаулз. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 777 с.
3. Гофман Э.Т.А. Золотой горшок и другие истории. Пер. с нем. Составитель С. В. Тураев. Послесловие Д. Чавчанидзе. Комментарии Н. Веселовской. Рис. Н. Гольц. М.: Дет. лит. 1976. 221 с.
4. Гофман Э.Т.А. Жизнь и творчество. Письма, высказывания, документы. Пер. с нем. Составл. К. Гюнцеля. М.: Радуга. 1987. 464 с.
5. Наливайко Д.С., Шахова К.О. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 416 с.
6. Саруханян А.П. Джон Фаулз // Английская литература. 1945-1980. М., 1987. С. 317-330.
7. Шалагінов Б.Б. Класики і романтики: Штудії з історії німецької літератури ХVІІІ-ХІХ століть. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2013. 440 с.
8. Шамрай А.П. Ернест Теодор Амадей Гофман. Життя і творчість. К.: Видавництво художньої літератури «Дніпро». 1969. 298 с.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 19.03.2019 р.
Рекомендована до друку д.ф.н., професором Козликом І. В.*

HOFFMANN'S REMINISCENCES IN THE NOVEL "THE COLLECTOR" BY J. FOWLES (SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL MATERIALS TO THE STUDY OF J. FOWLES' NOVEL "THE COLLECTOR" IN HEI)

O. V. Terekhovska

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76018, Ivano-Frankivsk, 57, Shevchenko str.;
e-mail: olena.terekhovska@pu.if.ua*

The article deals with the artistic echoes of the ideas of the German romantic author E.T.A. Hoffmann in the novel "The Collector" by the English postmodernist J. Fowles.

The aim of the study is to prove that Hoffmann's concept of dividing people into inhabitants and artists, burghers and creative persons, ordinary and elected ones, i.e., philistines and enthusiasts, found its artistic echo in the images and situations of the novel "The Collector" by J. Fowles; as well as to generalize and adapt scientific and theoretical material on this problem to the students of philology while their preparation for practical and seminar classes. **The research methodology** is to extrapolate Hoffman's concept of enthusiasts and philistines to the text of the "Collector", as well as to determine the confrontation between these two types of people as one of the leading themes of Fowles' novel. **Research results.** It is emphasized that Hoffman has divided all his characters into two unequal groups: enthusiasts and philistines. It is established that in Hoffmann's stories the world of enthusiasts symbolizes full of life existence with all the richness of ideas, emotions, contradictory and complex feelings typical for a search person; the world of philistines, instead, personifies a dim imitation of a real life, i.e. a "mechanized" existence, in which there is no creative impulses, creative initiative. In his works Hoffman warns mankind of the danger of such existence emphasizing the need to protect the world of enthusiasts. It is proved that Hoffman's thoughts were prophesied. Less than 150 years later, their echo has found its artistic reflection in the works of modern English writer John Fowles, in particular in the novel "The Collector". In the images of the protagonists Miranda and Frederick Clegg, John Fowles depicted two opposite worlds, which are considered a symbolic continuation of the confrontation of Hoffmann's enthusiasts and philistines. Miranda represents a modern type of enthusiast, a search person who is choked with emotions and feelings, intuitively realizing that this is the meaning of her life. Clegg generalizes a modern type of a philistine – an ambitious, limited tyrant, full of hidden malice and hatred for those who are spiritually richer and smarter. Hoffman's warnings have also come to the fore in the fact that philistines can make enthusiasts their victims, as it is illustrated in the novel on the example of the tragic fate of Miranda. **Scientific novelty.** Reminiscences of Hoffmann's ideas about the confrontation between enthusiasts and philistines, generalized in the images and types of "The Collector" by J. Fowles, reminding of the eternal antagonism between love and hatred, good and evil, creative living principles and a mundane existence, constitute the scientific novelty of this article.

Practical significance. The results of the study can be used for further research of J. Fowles' literary heritage. The article will be also useful for the students of philology while their preparation for seminars and practical classes.

Key words: German romanticism, enthusiasts, philistines, reminiscences, English postmodernism.